

TÜRK SOSYALİZMİ TARTIŞMALARI – II (İLKELER)

28 Ağustos 2025

Yıldırım Koç

Türkiye, Atatürk'ün ölümü ve özellikle de 1946 yılından itibaren Atatürk'ün “yukarıdan aşağıya” yerleştirdiği milliyetçi, bağımsızlıkçı, devletçi, halkçı politikalardan ve planlı ekonomik gelişme yolundan ayrıldı ve ABD'nin etkisi altına girerek, soğuk savaşta taraf oldu ve Atatürk'ün Sovyetler Birliği ile karşılıklı saygıya ve eşitliğe dayalı yakın ilişki çizgisinden ayrıldı.

Atatürk'ün politikalarına geri dönme tartışmaları, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında, “Türk Sosyalizmi” anlayışı çerçevesinde başlatıldı.

Halkın çok büyük bölümünün kapitalizmin altın çağının getirdiği olanaklardan yararlanarak uygulanan politikaları desteklediği koşullarda, başta Şevket Süreyya Aydemir olmak üzere bir grup aydın, 1962-1963 yıllarında, ülkenin bağımsızlığının yeniden sağlanmasına yönelik bir tartışma başlattı. “Türk Sosyalizmi”nin belirlenen ilkeleri, Atatürk'ün Türkiye'ye özgü bağımsızlıkçı ve milliyetçi sosyalizm modelinin günün koşullarına göre geliştirilmiş biçimiydi.

Şevket Süreyya Aydemir, 7 Şubat 1962 tarihinde yayımlanan “Çağın Gerisinde Kalmak” yazısında (Yön, Sayı 8, 7 Şubat 1962) “Türk Sosyalizmi” anlayışına ilişkin genel bir program sundu:

“Bugünkü Türkiye’de genç aydınların ve gençliğin çoğunluğu, hep tabular, dondurulmuş kelimeler, köksüz anlamlar, şekiller ve gölgeler üzerinde didinip dururlar. Bu didinmelerin ilk vasfı yapıcı olmamalarıdır. Halbuki çağımız artık bir inşa asrıdır. Sosyal alanlarda, kültür anlamlarında, siyasi haklarda ve teşkilâtlarda, yeni temeller üzerine yeni bir inşa asrı. Bu inşa hareketinin sosyal örgütü, hem milletlerarasında tabiiyeti, hem millet içinde aşırı sınıflaşmaları reddeden ve hürriyeti, bir açıklık hürriyeti, bir istismar hürriyeti, bir israf hürriyeti olarak almayan bir ideolojik yapıdır. Çağdaş sosyalizmin ilkeleri budur. Bu milli ve sosyal gelişmeyi, komünizm ve saire gibi anlamlarla karıştırmamanın hiçbir kıymeti yoktur. Hele Türk sosyalizmi, komünizmin içinde değil, karşısındadır.

“Onun için ilk gayretimiz, Türkiye’de insan gücünü, bu gücün hareketli haline göre değerlendirmek olmalıdır. Halbuki bugün bu güç, hareketli haline göre değil, atıl haline göre ele alınmaktadır. Toprağı uyandırmak ve ona yeniden yerleşmek, Türk insanının atıl duran gücünü, yeni kalkınma hızımızın en yaratıcı sermayesi olarak almak, mağarasız, toprak damsız, gecekonduşuz, israfsız, sefaletsiz, aydın ve sıhhatli bir Türkiye’nin kuruluşunu düzenlemek.

“Bizce şimdi Türk aydınının heyecan verici görevi budur. Bu kuruluş davaları ve meseleleri birer birer işlendikçe görülecektir ki Türk sosyalizmi, hür, özgür, ileri milletler seviyesine ulaşan bir Türkiye’nin, Atatürk’ün dediği gibi ‘Türelî (güzel, YK) bir plân içinde’ inşasından ibarettir.”

Dönemin önemli aydınlarından Türkkaya Ataöv de, 7 Mart 1962 tarihli Yön’de (Sayı 12) “Türk Sosyalizmine Doğru” başlıklı bir yazı yayımladı. Yazı başlığının altında, “her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarına en uygun şekilde yeşerir” yazıyordu.

“Türlü sorunlarını bir an önce çözmek zorunda olan yurdumuzda çeşitli düşünceleri tartışmak ve bunlardan sentezler çıkarmak gereklidir. YÖN’ün devletçilik ve sosyalizm örnekleri olarak zaman zaman Mısır, İsrail, Hindistan, Küba, vb. devletçiliklerden bile söz açması tabiidir. Herhangi bir ülkedeki rejim o ülkede kendinden önceki rejimlerle karşılaştırılmalıdır. Mısır

sosyalizmi Faruk idaresinden, Castro yönetimi Batista diktatörlüğünden daha olumlu rejimlerdir. Fakat kimse bu rejimlerin Norveç, İngiltere, Türkiye ya da başka bir ülkede olduğu gibi yerleşmesini savunmaz. Her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarına en uygun yeşilde yeşerir. YÖN Türkiye'nin geleceği bakımından yapılacak tartışmalara hareket noktası olarak bir zarurete parmak basmıştır. Türk sosyalizmi, bu tartışmaların sonunda ortaya çıkacaktır."

Doğan Avcıoğlu ise, 14 Mart 1962 tarihli Yön'de ("Kalkınma Programı, II. A'dan Z'ye Kadar Reform", Sayı 13) şunları yazıyordu:

Türk sosyalizminin başlıca hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Kapitalizmin öncesi iktisadi yapıyı, kalkınmayı sağlayacak şekilde modernleştirmek.*
- 2) Başta atıl işgücü olmak üzere kaynakların tam istihdamını sağlamak.*
- 3) Planlamayı, sosyal, iktisadî, siyasî ve kültürel alanlarda büyük değişiklikleri sağlayacak güçlü bir müdahale vasıtası olarak kullanmak.*
- 4) Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek ve kültür için fırsat eşitliği yaratmak.*
- 5) Çalışanlar demokrasisini kurmak.*

Şevket Süreyya Aydemir, 11 Nisan 1962 tarihli Yön'de (Sayı 17) yayımlanan "Kemâlizm Orta Malı Değildir" başlıklı yazısını şöyle bitiriyordu: "Milli hayatımızı kapsayacak bir Türk devletçiliği, ihtilâlcı olmayan, istiklâlcı olan ve milli özelliklerimizin gerilikten ve taassuptan başka her iyi vafına saygı gösteren bir Türk Sosyalizmi, dayanağımız ve inancımızdır." Vurgu yapılan özellikler, kapsamlı bir Türk devletçiliği, bağımsızlık ve milli kimlikli.

Şevket Süreyya Aydemir, 29 Ağustos 1962 tarihli Yön'de (Sayı 37) yayımlanan "Sosyalizm ve Kapitalizm" başlıklı yazısında bu temel nitelikleri tarihsel bir çerçevede ele aldı, daha da geliştirdi ve Atatürk'ün anlayış ve uygulamalarıyla doğrudan bir bağ kurdu:

"Ondokuzuncu yüzyılın hâdisesi, yalnız büyük sanayi memleketlerindeki işçi-sermayedar çatışmasından ibaret değildir. Bu ondokuzuncu yüzyıl kapitalizmi, bir taraftan kendi metropollerinde işçi-sermayedar arasındaki sınıf kavgasını keskinleştirmiştir. Ama, diğer taraftan da, emperyalist genişlemelerle eline geçirdiği veya kontrolü altına aldığı sömürge ve yarı sömürgelerde, yerli sanayii çökerterek milletleri esir veya tâbi hale getirmek; bütün bu ülkeleri kendi sanayi mamullerine pazar ve kendi sanayi için ham madde yetiştiricisi haline sokmak, neticesi de gene bu ondokuzuncu yüzyılın işidir. Demek ki sanayi kapitalizmi, bir taraftan Batı'da proletarya ve burjuvazi arasındaki çatışmayı yaratmış ve onun çözümü için sosyalizm mücadelesi doğmuştur. Diğer taraftan da bu sanayici memleketlerle müstemleke ve yarı müstemlekeler arasında iktisadî ve siyasî tabiiyet yaratarak dünya üzerinde, ileri gitmiş ve GERİ KALMIŞ ÜLKELER çatışmasını doğurmuştur ki, milli istiklâl savaşları, milli kurtuluş hareketleri, az gelişmiş memleketlerin kalkınma davaları buradan geliyor. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Az gelişmiş memleketler gibi o da bir taraftan egemenlik için titrer ve istiklâli vesayet altına düşmesin diye uğraşmak zorunda kalırken, diğer taraftan da Batı memleketlerinin geçen asırda düştüğü sınıf kavgaları ve sonunda ihtilalleri çıkmazına düşmemek için, kendi yapısında milliyetçi bir sosyal devlete yer vermek zorunda bulunuyor. Bu çabanın adına ister sosyal devletçilik, ister sosyalizm diyelim, fakat bilmeliyiz ki, Güneydoğu Asya'dan Ortadoğu, Afrika ve Güney Amerika'ya kadar bütün bir alemi bu davalar sarmış bulunmaktadır.

"Azgelişmiş, memleketçi ve milliyetçi sosyalizmlerde sınıf önderliği davası sağlam bir dava değildir. Çünkü bu memleketler henüz az gelişmiş bir kapitalizm ve bazı yerlerde kapitalizm öncesi safhasındadır. Gaye sınıf kavgası, sınıf önderliği, sınıf diktatörlüğü davası olmaktan ziyade, aydın bir fikir hareketi etrafında milletin sosyal adalet ilkelerini ve sosyal mücadeleyi benimsemiş bütün aktif tabakalarını bu hareketin etrafında birleştirmektir. Eğer böyle olmaz da,

bu memleketlerde, mesela Türkiye’de, sosyal gelişmenin önderi ve öncüsü işçi sınıfıdır, sosyal gelişme bir işçi mihveri etrafında döner, onun aktif kadrosu olur, dersek, aslında bir milli kurtuluş davası olan sosyalizmi parçalamak tehlikesi belirir.

“Onun için bu hareketi bizim, hâlâ tamamlanmayan ve fikir temelleri tam olarak doktrinleştirilmeyen milli inkılâbımızın ilkelerine, yani inkılâpçı bir Atatürkçülüğe bağlamakta isabet vardır. Çünkü Atatürk ruhunun ışık tuttuğu milli kurtuluş hareketi:

+ İstiklâlcidir.

+ Emperyalizme karşıdır. Emperyalizm belirtilerini, emperyalist kontrolleri ve imtiyazları reddeder.

+ Feodalizme, ortaçağ kalıntılarına, ağalığa, köy ve şehir mütegalibeliğine karşıdır.

+ Devletçidir ve bu devletçilik, devlet işletme ve organlarının özel şahıslar menfaatine istismarına yol vermez.

+ İmtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak sloganı, Atatürk’ün bir buluşudur. Onun çocukları tarafından benimsenmiştir.

+ Dinin siyasete karıştırılması, ruhani derebeylikler, klerikal zümreleşme çabaları Atatürkçülükte yoktur.

+ Atatürk emekten yanadır. Türk sosyal hareketinde de emek bir aslî unsurdur.

“Bunları ve bunların devamı olan diğer davaları da bir arada sistemleştirsek Türk sosyalizminin fikir prensipleri çıkar. Bunları, Anayasamızın SOSYAL DEVLET, SOSYAL ADALET, DEVLET PLANCILIĞI, ziraî reformlar, sendikaların toplu sözleşmelerle bir milli kudret haline getirilmesi, emek anlaşmazlıklarının sonunda grevlerle çözülmesi, eğitimin, sağlığın sosyalleştirilmesi gibi temellerinden hareket ederek tahakkuk ettirmeye çalışmalıyız.”